

LABELING PRODUKTOV A PRODUKCIE Z HĽADISKA ENVIRONMENTU A BEZPEČNOSTI

Miroslav RUSKO

LABELING OF PRODUCTS AND OF PRODUCTION IN TERMS OF ENVIRONMENTAL SAFETY

Abstrakt

Medzi významné prvky politiky ochrany životného prostredia a udržateľnej kontinuity hospodárenia spoločnosti, uplatňované na konci minulého storočia a v súčasnosti, patria tendencie presadzovať stratégie environmentálnych a udržateľných prístupov. V súlade s týmto prístupom sa postupne uplatňujú snahy o prechod od riešenia environmentálnych problémov následne po ich vzniku (budovanie koncových technológií zameraných

na redukciiu kontaminácie) k riešeniam technicky preventívnym a udržateľným v celom životnom cykle technológie a výroby. Práca sa zaoberá problematikou uplatňovania environmentálneho a bezpečnostného označovania, ako významných nástrojov environmentálneho a bezpečnostného manažérstva, upraveného právnymi predpismi, štandardmi alebo bez formálnej úpravy.

Kľúčové slová: bezpečnosť, environment, značka

Abstract

Among significant elements of environmental protection politics and sustainable development, applied at the end of last century and today, include tendencies to promote proactive strategies and prosustainable approaches. In line with these approaches are progressively applied efforts of transformation from resolution of environmental problems following up straight after their appearance (building up end technologies aimed at the

reduction of contamination) to the solution of technically preventative and sustainable throughout the technology and product life cycle. The work deals with the issue of the application of environmental and safety labelling assignificant instruments of environmental and safety management regulated by the legislation directives, standards, or without any formal layout.

Key words: safety, environment, label

Úvod

Rýchlo rastúca ľudská populácia zvyšuje svoju materiálnu a energetickú spotrebu a hrozí prekročením únosnej kapacity planéty. Globálne environmentálne problémy majú stále zhoršujúci sa trend, napríklad ubúdajú prirodzené lesy mierneho pásma, subtropov a trópov, ubúda poľnohospodárskej pôdy následkom jej degradácie, stúpa znečistenie morí, ničia sa citlivé morské ekosystémy, nenávratne miznú rastlinné a živočíšne druhy.

Udržateľná kontinuita hospodárenia spoločnosti

Udržateľná kontinuita hospodárenia spoločnosti (UKHS) znamená zabezpečenie súčasných potrieb obyvateľov bez obmedzenia možnosti budúcich generácií uspokojovať ich vlastné potreby. Na dosiahnutie takéhoto hospodárenia spoločnosti je preto potrebné zmeniť procesy, technológie, produkty a návyky nielen na strane výroby a služieb, ale aj na strane spotreby.

Ochrana životného prostredia a smerovanie k takému rozvoju spoločnosti, ktorý umožní ekonomický rozvoj, zvyšovanie životnej úrovne a zároveň zachová prírodu a zdroje pre ďalšie generácie, si vyžaduje poznanie súčasného stavu a prijatie adekvátnych opatrení na elimináciu negatívnych vplyvov na prostredie. Výsledkom by mal byť kvalitatívne environmentálne prijateľnejší prístup pri čerpaní zdrojov, vo výrobe a spotrebe, ktorý by ale nevznikol na základe príkazov či zákazov, ale na základe prirodzeného ľudského poznania, ktoré sa môže ďalej rozvíjať bez hrozby sankcií alebo nariadení.¹

V súčasnosti stále viacej prijímaný imperatív nastolenia udržateľného rozvoja, v rámci ktorého sa upriamuje pozornosť najmä na problematiku

¹ RUSKO, M. – ŠTEFFEK, J., 2008. Základy ekológie a environmentalistiky. - Bratislava: VeV et Strix, Edícia EV-6, Tretie vydanie, ISBN 978-80-89281-36-7, 218 s.

- revízie súčasného konzumného životného štýlu (často sprevádzaného neprimeranou a nadmernou spotrebou), ktorý sa v posledných desaťročiach presadil vo väčšine vyspelých štátov a ktorý by sa, vzhľadom na jeho nepriaznivý vplyv na životné prostredie a ďalšie negatívne sprievodné javy, nemal rozšíriť na celú planétu,
- existencie veľkého potenciálu pre zamedzenie, resp. znížovanie plytvania na všetkých úrovniach a vo všetkých oblastiach socio-ekonomických aktivít,
- zabezpečenia environmentálnych a bezpečnostných podmienok v rámci udržateľného rozvoja spoločnosti.²

Riešenie bezpečnostných otázok

Predpokladaný rozvoj spoločnosti a s ním súvisiaci aj nárast množstva bezpečnostných hrozieb proti významným záujmom spoločnosti ako celku, ale aj štátnych aj neštátnych inštitúcií, firiem i občanov, kladie neustále zvyšujúce sa nároky na úroveň bezpečnostných štandardov a zároveň tento vysoký štandard neustále ohrozuje. Vysoký bezpečnostný štandard je možné pri neustále sa rozvíjajúcej spoločnosti udržať, len ak sa počet bezpečnostných incidentov bude stále znižovať. K tomu je nevyhnutne potrebný nový rozsiahly systém poznatkov, opatrení a prostriedkov, ktorý ponúka jednotné riešenie bezpečnosti. Základným princípom je aktívne riešenie bezpečnostných otázok. Ťažiskom je neustále vyhýbanie sa a predchádzanie krízovým situáciám a nehodám. Je nevyhnutné, aby všetky subjekty, ktorých sa bezpečnosť dotýka, venovali primeranú pozornosť otázkam bezpečnosti, v praxi aplikovali manažérstvo bezpečnosti. Základná orientácia vrcholového manažmentu všeobecne, týkajúca sa komplexnej bezpečnosti, musí byť určená bezpečnostnou politikou daného subjektu. Na báze manažérstva rizík má reagovať na vzniknuté nežiaduce javy definovanej bezpečnosti a predchádzať im až po prijateľnú mieru rizík. Takáto realizácia bezpečnostnej politiky sa má uskutočňovať metódami a nástrojmi ochrany podopretými právnym a legislatívnym rámcom, zakotveným v bezpečnostnej dokumentácii. Samozrejme ani bezpečnostné manažérstvo nedokáže zabezpečiť absolútne vylúčenie akéhokoľvek rizika, nehôd a krízových situácií. Ponúka ale nové a lepšie možnosti, spôsoby a metódy preventívneho zaobchádzania s potenciálnymi rizikami.³

Ochrana prostredia

Podľa zákona č. 17/1992 Zb. predstavuje ochrana životného prostredia, resp. environmentálna ochrana činnosti, ktorými sa predchádza znečisťovaniu alebo poškodzovaniu životného prostredia alebo sa toto znečisťovanie alebo poškodzovanie obmedzuje a odstraňuje. Zahŕňa ochranu jeho jednotlivých zložiek alebo konkrétnych ekosystémov a ich vzájomných väzieb, ale aj ochranu životného prostredia ako celku. Ochrana životného prostredia a smerovanie k takému rozvoju spoločnosti, ktorý umožní ekonomický rozvoj, zvyšovanie životnej úrovne a zároveň zachová prírodu a zdroje pre ďalšie generácie, si vyžaduje poznanie súčasného stavu. Poznanie príčin, ktoré spôsobujú environmentálne problémy a možností, ako tomu zabrániť, respektíve ako sanovať environmentálne záťaž, môžu prispieť k zmene prístupu nielen v oblasti výroby, ale aj spotreby. Výsledkom takéhoto poznania by mal byť kvalitatívne environmentálne prijateľnejší prístup pri čerpaní zdrojov, vo výrobe a spotrebe, ktorý by ale nevznikol na základe príkazov či zákazov, ale na základe prirodzeného ľudského poznania.⁴

Ochrana životného prostredia sa dynamicky vyvíja a stáva sa rozhodujúcou súčasťou života spoločnosti. Postupne sa mení správanie producentov a spotrebiteľov a rastúcou mierou sa uplatňujú zásady preventívnosti, princíp dobrovoľnosti a účasť verejnosti na riešení problémov ochrany životného prostredia. Realizujú sa systémy environmentálneho riadenia priemyselných a výrobných činností, zvýšená pozornosť sa venuje vplyvu samotných výrobkov (ako produktov spotreby, polotovarov a materiálov) na životné prostredie. V poslednom období v oblasti presadzovania politiky životného prostredia došlo k významnému rozšíreniu uplatňovania spektra proenvironmentálne orientovaných dobrovoľných prístupov.

Proaktívne a proudržateľné prístupy

Medzi významné prvky politiky ochrany životného prostredia a UKHS, uplatňované na konci minulého storočia a v súčasnosti, patria tendencie presadzovať stratégie environmentálnych a udržateľných prístupov. V súlade s týmito prístupmi sa postupne uplatňujú snahy o prechod od riešenia environmentálnych problémov následne po ich vzniku k riešeniam technicky preventívnym a udržateľným v celom životnom cykle technológie a výroby.

Prejavujú sa tendencie zvyšovania diverzity nástrojov, založených v nemalej miere na dobrovoľných proenvironmentálne orientovaných aktivitách výrobcov a rastúcom environmentálnom uvedomení všetkých zainteresovaných. Viaceré postupy boli postupne štandardizované. Súčasne s ich praktickým rozširovaním začal prebiehať ich výskum, zameraný nielen na skúmanie teoretických aspektov, ale aj zovšeobecňovanie praktických skúseností získaných z jednotlivých štúdií.

Značenie v kontexte vlastníctva, kvality, environmentu a bezpečnosti

V dávnej minulosti boli vlastnícke práva označené symbolmi. Slovo symbol pochádza z gréckeho *sumbaleum* - to znamená niečo, čo zjednocuje. Pôvodne bol často symbol kameň, ktorí priatelia, alebo nejakí spojenci lámali na dve polovice

² RUSKO, M., 2013: Environmentálne a bezpečnostné značenie produktov a produkcie v kontexte udržateľnej prosperity. - Habilitačná práca, Trnava : STU v Bratislave MTF, 2013. - 208 s.

³ RUSKO, M., 2010: Bezpečnostné a environmentálne manažérstvo. - Žilina: Strix, Edícia EV-7, 4. revidované vydanie. ISBN 978-80-89281-58-9. 335 s.

⁴ RUSKO, M. - ŠTEFFEK, J. a kol., 2008. Vybrané základné pojmy z ekológie a environmentalistiky. - Bratislava: VeV et Strix, Edícia EV-3, Druhé vydanie, ISBN 978-80-89281-35-0. 583 s

keď sa rozchádzali a každý si vzal jednu polovicu. Tú svoju časť mohol prípadne odovzdať inému človeku a keď sa stretli, podľa súhlasných polovic spoznali, že k sebe patria.

V stredoveku dokazovali znaky na tovare vlastníctvo i pôvod. Je paradoxom, že človek najskôr používal piktografický spôsob zobrazovania, po ktorom nasledoval rozvoj abecedy a jazyka, a v súčasnosti, v dobe neustále zložitejších technológií, sa vracia k symbolickému zobrazovaniu.

Symbol/značka zjednocuje, upriamuje pozornosť, navádza. A to nielen priamo ako napríklad turistická značka, ktorá nasmeruje turistu správnou cestou, aby prišiel do cieľa. Aj v bežnej praxi, napríklad pri nákupoch, značky dávajú podnet na uvažovanie. Problémom je, že žiaden výklad akejkolvek značky nemusí byť všeobecne uznávaný. Všeobecne, symbol/značku často nie je možné vykladať dogmaticky. Práve preto môže zjednocovať - zjednocuje postoj, postup, hľadanie.

Symbole/značky sú veľmi individuálne. Všeobecne sa dá povedať, že neexistuje nijaký zaručený výklad akéhokoľvek symbolu/značky. Individuálny postoj k značke sa často okrem vizuálneho kontaktu spája aj s emocionálnym prvkom, často ako odraz životného postoja a osobnej skúsenosti. Z tohto pohľadu má tzv. symbolické myslenie, spájané s originálnym označovaním produktov a služieb, čoraz väčší význam. V spoločenskom živote pôsobia na nás značky, ktorých cieľom je neverbálne usmerniť naše aktivity, resp. upriamiť pozornosť patričným smerom. Spolieha sa na to, že slovesný spôsob komunikácie nepostačuje - z časových, personálnych a iných dôvodov.

Pod pojmom značka treba rozumieť viditeľný alebo inak vnímateľný poznávací znak. Značkou môže byť meno, logo alebo iné znaky, značka môže byť vizuálna alebo zvuková. Značka môže prislúchať jednému produktu, skupine produktov alebo celému sortimentu. Proces budovania značky (branding) vytvára dlhodobý vzťah s cieľovou skupinou. Vo svete plnom reklamy sa stáva často jediným prvkom odlíšenia. Značky sa stali významným spoločenským a kultúrnym javom. V súčasnosti značka (brand) zvyčajne nepotvrďuje vlastníctvo a nie je životne dôležitá pre uspokojenie základných potrieb. Napriek tomu svoj význam nestratila. Stala sa prejavom sociálneho statusu, umožňuje vyjadrenie postojov prostredníctvom jednoduchej, každému zrozumiteľnej symboliky. Značky nie sú len fenoménom obchodných a výrobných firiem, ale aj príslušného programu, resp. schémy. Prenikli do športu, umenia, politiky, charity, kultúrnych a ďalších socioekonomických aktivít, vrátane bezpečnostných a environmentálnych. Atakujú nás z médií a najmä v rámci nákupných aktivít.

Guardian napísal "Kedysi sme boli definovaní tým čo robíme, ale teraz sme definovaní tým čo kupujeme. Veľké obchody lákajú a ľudia (spotrebiteľia, konzumenti) naraz zistia, že stačí len vojsť do obchodu a môžu to všetko mať"⁵.

V nedávnej minulosti, napriek tomu, že neexistovali environmentálne hnutia (vrátane ekolabelingových programov), fungoval systém, keď v rámci vidieckej usadlosti bol kolobeh materiálov v podstate uzavretý, bez výrazných externalít (od potravín až po oblečenie). Odpad sa vyhodil na hnojisko, iný odpad, ako potenciálna hrozba kontaminácie prostredia nebol. Nástupom industrializácie vznikol "odpad" ako problém, či už ako sekundárny produkt výrobných procesov, alebo v domácnostiach. Na základe nastavených ekonomických podmienok fungoval recyklačný a vratný systém bez potreby vizuálneho usmernenia (napr. zber fliaš). Nebolo potrebné usmerňovať zákazníka, aby uprednostnil pri ukladaní nakúpeného tovaru do "ekologickej" tašky s príslušnou environmentálnou značkou, veď predtým bolo doma len niekoľko látkových tašiek, ktoré sa dlhodobo využívali. V rámci nákupných možností nebolo potrebné mať systém značiek zameraných na usmernenie pohybu a bezpečnosť, lebo nákupné centrá (s eskalátormi, podzemnými garážami, výťahmi atď.) neexistovali a do obchodu zameraného na príslušný sortiment každý v obci správne a bezpečne trafil. Potraviny (bez označenia a certifikátov) sa v kuchyni upravovali ručne a varilo sa v obyčajnom hrnci a na klasickom šporáku. Gazdiné neboli atakované ponukou "ekologických", zdravotne nezávadných potravín a neustále inovovanou bielou technikou. Voda sa pila zo studne alebo vodovodu a nie upravená a doplnená o ďalšie ingrediencie z plastových nevrátnych fliaš. Bielizeň sa prala ručne mydlom a sušilo vonku na slnku a vetre, bez energetických nárokov. Nebolo potrebné lákať spotrebiteľov na moderné "environmentálne vhodné" pracie prášky, práčky a sušičky, opatrené príslušnými výrobnými, bezpečnostnými, environmentálnymi a energetickými značkami. Nenastúpil dopravný boom individuálnej automobilovej dopravy, ani "doba plastová" a s tým spojená značná kontaminácia prostredia a aktivity štátneho aj mimovládneho sektora zamerané na jeho elimináciu.⁶

V súčasnosti máme ako výsledok globalizácie často negatívny atak spoločnosti na jednotlivé zložky prostredia. S tým súvisí aj potreba právnej regulácie nasmerovanej na elimináciu nepriaznivých vplyvov. Okrem právnej regulácie zohráva dôležitú úlohu aj osвета a mediálne aktivity.

Na zníženie negatívnych vplyvov s cieľom zabezpečiť udržateľný rozvoj spoločnosti sú prijímané patričné opatrenia, ktoré sú často spojené s labelingovými aktivitami s cieľom informovať, aktivizovať, usmerniť činnosť tak, aby sa obmedzili alebo odstránili. Nástupom týchto aktivít na všetkých úrovniach spoločnosti (geografickej, regionálnej, štátnej, mimovládnej, podnikovej, resp. sektorovej), vznikol súčasný stav značnej diverzity v oblasti environmentálneho a bezpečnostného označovania.

Uplatňovanie týchto nástrojov prispieva k pozitívnemu prístupu k ochrane životného prostredia a bezpečnosti vo všetkých aspektoch podnikania. Prejavujú sa tendencie zvyšovania diverzity nástrojov v oblasti označovania produktov (environmentálneho, bezpečnostného a ďalších, či už úzko špecializovaných, alebo multikriteriálnych, štandardizovaných alebo nie), založených v nemaléj miere na dobrovoľných aktivitách výrobcov, ale aj rastúcom environmentálnom uvedomení spotrebiteľov.

⁵ Guardian. - [on-line] Available on - URL: ><http://www.guardian.co.uk/uk/2011/aug/08/looting-fuelled-by-social-exclusion><

⁶ RUSKO, M., 2013: Environmentálne a bezpečnostné značenie produktov a produkcie v kontexte udržateľnej prosperity. - Habilitačná práca, Trnava : STU v Bratislave MTF, 2013. - 208 s.

Záver

Uplatňovanie environmentálneho a bezpečnostného označovania v praxi vyplýva nielen z úsilia a požiadaviek štátnych orgánov, ale aj zo záujmov výrobcov a spotrebiteľskej verejnosti. Cieľom environmentálneho a bezpečnostného označovania je pomôcť lepšie sprostredkovať primerané informácie o kvalite, environmentálnych a bezpečnostných charakteristikách procesov, technológií, aktivít a produktov (v rámci jednotlivých etáp jeho životného cyklu).

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- Guardian. - [on-line] Available on - URL: ><http://www.guardian.co.uk/uk/2011/aug/08/looting-fuelled-by-social-exclusion><
RUSKO, M., 2013: Environmentálne a bezpečnostné značenie produktov a produkcie v kontexte udržateľnej prosperity. - Habilitačná práca, Trnava : STU v Bratislave MTF, 2013. - 208 s.
RUSKO, M., 2010: Bezpečnostné a environmentálne manažérstvo. - Žilina: Strix, Edícia EV-7, 4. revidované vydanie. ISBN 978-80-89281-58-9. 335 s.
RUSKO, M. – ŠTEFFEK, J., 2008. Základy ekológie a environmentalistiky. - Bratislava: VeV et Strix, Edícia EV-6, Tretie vydanie, ISBN 978-80-89281-36-7, 218 s.
RUSKO, M. - ŠTEFFEK, J. a kol., 2008. Vybrané základné pojmy z ekológie a environmentalistiky. - Bratislava: VeV et Strix, Edícia EV-3, Druhé vydanie, ISBN 978-80-89281-35-0. 583 s

ADRESA AUTORA:

doc. RNDr. Miroslav RUSKO, PhD., Slovenská technická univerzita v Bratislave, Materiálovotechnologická fakulta Trnava, Botanická 49, 917 01 Trnava, Slovenská republika, e-mail: >miroslav.rusko@stuba.sk<

RECENZIA TEXTOV V ZBORNÍKU

Recenzované dvomi recenzentmi, členmi vedeckej rady konferencie. Za textovú a jazykovú úpravu príspevku zodpovedajú autori.

REVIEW TEXT IN THE CONFERENCE PROCEEDINGS

Contributions published in proceedings were reviewed by two members of scientific committee of the conference. For text editing and linguistic contribution corresponding authors.